

MT. I. 7/291 1966

KERTOMUS IMATRAN "PÄSSINNIEMEN"
TUTKIMUSTÖISTÄ 13.7. - 25.7.1959.

MUSEOVIRASTO
RAKENNUSHISTORIALLINEN
ARKISTO

Aarne Heimala

LIITTEET: 30 negatiivia
8 piirrosta
(+ alkuper. luonnokset)
1 karttakopio
1 katkelma
kaupp. mittaustoimiston
1:2000 kartasta
1 + 1 Stereo-ilmakuvat

Suop. 16/1-60

IMATRAN PÄSSINNIEMEN LINNOITUKSEN TUTKIMUSTYÖT

13. 7. - 25. 7. 1959.

I. Aikaisemmat havainnot ja tiedot.

Imatran Pässinniemen tutkimisen tulo ajankohtaiseksi sekä kesän 1959 tutkimustöihin johtaneet toimenpiteet selviävät asianomaisista kirjelmistä.

Ks. kirjelmät - alkaen dipl. ins. Lauri Leinosen (Imatran Voima Oy) ilmoituksesta 5.9. 1945.

Havainnot: ks. mm. tohtori Nils Cleven kertomus 27. 6. 1946.

Kirjallisuudessa: ks. maist. Aulikki Ylösen Jääsken kihlakunnan historia I olevat näkökohdat, jotka perustuvat edellä main. havaintojen, Ruotsin vallan aikaisten Vuoksen varren linnoittamista koskevan asiakirjamateriaalin mainintoihin, kansanperinteen otaksumiin ns. "Bullerborgista" ja Vuoksen paikannimistöön (Vrt. V. Nissilän teos). Em. Ylösen näkökohdat poikkeavat kesän 1959 tutkimustuloksista.

Näiden vert. varten ks. toht. Sven Hirnin väitöskirjan (Imatran matk. nähtävyytenä käsittelevä) tiedot 1800-luvun alkup. maininnoista, jotka ilmoittavat venäläisten kasarmien olemassaolon tultaessa Tainionkoskelta Imatralle.

Asiakirjoja: 1800-luvun alkup. maanjakokartan katkelma; ollut liitteenä ins. Leinosen kirjelmässä.

Ilmavalokuvat, hankittu kesän 1959 tutk. varten Topografikunnalta. Kartat, mm. kuultopaperille tehty kopiopiirros Imatran Voima Oy:n hallussa olevasta Linnankosken ja Räihänkosken kartasta ennen vuoden 1929 voimaläitöstöitä ja patoamista, jolla vedenpinta nostettiin.

Viimeksi main. asiakirjoista ja kesän 1959 tutkimuksista selviää linnoituksen muodostama kokonaisuus.

II. Tutkimustöiden järjestely Pässinniemessä.

Tutkimustyöt suoritettiin kesällä 1959 heinäkuun 13 - 25 päivien välisenä aikana. Töiden johtajana toimi fil. kand. Aarne Heimala ja piirustus- sekä mittaustöissä toimi Kansallismuseon piirtäjä Timo Heininen (vm. heinäk. 23 päivään saakka).

Imatralla otettiin yhteys dipl. ins. Lauri Leinoseen, joka Imat-

ran Voima Oy:n taholta järjesti alkutyövoimaa 2 kaivumiestä ja myös lisää vielä 1 kaivumiehen sekä tarvittavan kaluston. Samoin otettiin yhteys kauppalanssihteeri Mäkelään. Imatran kauppalan Mittaustoimistosta saatiin mittausryhmä n. 1 päiväksi. Ryhmä punnitsi pikatien itäpuolelle paalutetun pohj.-eteläsuuntaisen leikkauslinjan liittäen kiintopisteiden korkeudet valtakunnan 0 tasoon ja alueen varsin. karttaan.

Imatran kauppalan taholta ilmoitettiin, ettei kaupp. hallituksen alkuperäiseen päätökseen 1.6. 1959 sisältynytkään niiden 4 - 5 kaivumiehen palkkaamista, jotka Muinaistieteellinen toimikunta kirjelmässään 5.5. 1959 oli edellyttänyt. Paikalla käydyistä neuvotteluista johtuen tehtiin ilmeisesti kaupp. hallituksessa 20.7. myönt. päätös, sillä ajalle 21.7. - 25.7. saatiin 4 kaivumiestä. Imatran Voima Oy:n ratkaisevaksi muodostunutta apua voitiin vähentää.

Kuitenkin edellisestä johtuen muodostuivat tehokkaimmaksi kaivausajaksi tutkimustöiden viimeiset päivät - jolloin mm. piirtäjän oli laaditun ohjelman mukaan jo matkustettava toisaalle.

Kaivutyövoiman viivästymisestä johtuen voitiin nyt tutkia lähinnä vain pikatien itäpuoliset linnoitusjärjestelmät pääpiirteissään, sekä eräiltä osiltaan myös perusteellisemmin.

Tutkimustöiden viimeisenä päivänä jouduttiin lisäksi peittämään - tuhoutumis- ja sortumisvaaran vuoksi - avatut pesäkkeet sekä mm. pohjoisesta vallijärjestelmästä tavattu 2 tiilirivin paksuinen suorakaiteen muotoinen muuraus.

Imatran kauppalanpuutarhurin kanssa neuvoteltiin paikan päällä mahdollista vallien puhdistusta ja alustavia suojelutoimenpiteitä koskevista kysymyksistä. Tutkimustöiden yhteydessä suoritettiin valokuvausta.

III. Linnoituksen sijainti.

Pässinniemen linnoituksen päävallijärjestelmät sijaitsevat Imatrankosken keskustasta pohjoiseen kulkevan pikatien varressa, n. 2 km keskustasta, tien välittömässä läheisyydessä n. 230 metrin pituudelta pohj.-eteläsuuntaan sekä tien molemmin puolin. Vallijärjestelmien itäreunasta on vastaavaan kohtaan Vuoksen länsirantaan nykyiseltään matkaa n. 170 - 180 metriä. Pässinniemen kohdalta etelään sijaitsi Vuoksessa ennen vuoden 1929 voimalaitos- ja patoamistöitä Linnankoski ja Pässinniemen poh-

joispuolella nyk. uimalasaaren luona Räihänkoski. Liitteenä oleva kuultopaperille piirr. kopio vuotta 1929 edeltäneestä tilanteesta osoittaa, että Pässinniemen pohjoispuolella Räihänkoskessa oli vedenpinta + 66.82 ja niemen eteläpuolella + 61.29. Näinollen on korkeusero n. 800 metrin matkalla ollut lähes 5 metriä ja virtaus siten melko voimakas. (Alkuperäiskartta: Imatran Voima Oy - Imatrankoski).

Kyseisessä kartassa, Pässinniemen eteläpuolella Vuoksen keskellä sijainneen saaren kohdalla on dipl. ins. Lauri Leinosen ilmeisesti paikannimivertailun (vrt. V. Nissilän teos) mukaan tekemät merkinnät: "Koivusaari = Linnansaari = Bullerborg". Ins. Leinosen lausunnon mukaan on 1929 patoamisen jälkeen kyseinen saari n. 6 metriä nykyisen vedenpinnan alla.

Kesällä 1958 oli lisäksi Pässinniemen kohdalla Vuoksen ranta-
viiva jossain määrin muuttunut suurten ruoppaustöiden johdosta.

Verrattaessa em. "Linnansaaren" paikkaa Pässinniemen vallien sijaintiin todetaan, että vallien kaakkoiskärjestä on saaren paikalle ollut matkaa n. 450 metriä. Mainitun saaren ja tutkittujen vallien liittyminen tavalla tai toisella toisiinsa on näinollen varsin epätodennäköinen. Lisäksi on huomattava, että Pässinniemestä johtavaa tietä pohjoiseen mentäessä on sijainnut Siitolan vanha lossipaikka.

IV. Pässinniemen linnoitusalue.

Ilmakuviin, 1800-luvun alun karttakatkelman (liite ins. Leinosen kirj. - alkup. Maanmittaushallituksen arkistossa) sekä heinäkuun 1959 tutkimustulosten vertailu osoittaa, että Pässinniemen linnoitukset muodostavat suorakaiteen muotoisen, pohj.-eteläsuuntaisen linnoitusalueen.

Alueen pituus on main. suunnassa ainakin n. 230 metriä ja leveys itä-länsisuunnassa lähes 150 metriä. Alueen itäosassa on nyk. pikatie, joka vastanee sijainniltaan vallien rakentamisen aikaisen pohj.-eteläsuuntaisen tien sijaintia - ehkä jonkinverran itään siirtyneenä tai levennettynä. Tämän alkuperäisen tien suunta lienee määrännyt linnoitusalueen orientoitumisen.

Tien itäpuolelle jää linnoitusalueesta 230 metrin pituinen ja n. 20 metrin levyinen osa.

Linnoitusalueessa voidaan ilmeisesti erottaa seuraavat osat:

- 1) 4 vallijärjestelmää aivan tien vieressä. 2 vallijärjestelmää näistä sijaitsee peräkkäin pohj.-eteläsuunnassa tien itäpuolella aivan nykyisen pikatien pengerryksestä alka-

en. 2 vallijärjestelmää sijaitsee pikatien länsipuolella vastaavilla kohdilla n. 5 metriä tienreunasta lännempänä. Yhden tällaisen vallijärjestelmän pituus pohj.-eteläsuunnassa on n. 105 metriä sekä leveys yleensä n. 14-17 metriä (kapea keskiosa n. 11 metriä). Tarkemmat mitat: ks. eteläisen vallijärjestelmän muis-tiinpanot (tien itäp.).

Pohjoisten ja eteläisten vallijärjestelmien tasaiseksi välisosaksi todettiin n. 17 metriä (pohj.-eteläsuunt.) leveä osa.

Näistä vallijärjestelmistä tutkittiin ja mitattiin pääpiirteissään tien itäpuolinen eteläinen järjestelmä sekä tien itäpuolisen pohjoisen järjestelmän eteläosa. Vm. järjestelmän pohjoispäästä mitattiin ainoastaan pohj.-eteläsuuntaiseen leikkaukseen maanpinta.

Pikatien länsipuolella olevia vallijärjestelmiä ei ehditty tarkemmin tutkia, mutta niiden sijainti todettiin. Lisäksi tehtiin tien länsipuolisen pohjoisen järjestelmän pohjoisosassa pistokaivauksia, joiden avulla todettiin kivireunuksia. Ks. vastaavat selostukset.

- 2) Kenttä. Tiehen liittyvistä vallijärjestelmistä länteen todettiin alueen jatkuvan n. 100 metriä melko tasaisena. Alueen keskiosassa on kauppalan 2 rakennusta ja niiden pohj. puolella autotalli. Alueen länsipuolella sijaitsee Kaakkois-Suomen Ammattioppilaitoksen rakennuskompleksi. Alueen eteläinen osa on metsää - lähinnä havumetsää ja pensaikkoa. Tästä nyk. tilasta huolimatta näyttää alue olleen aikaisemmin eräänl. kenttänä - ehkä harjoituskenttä.

- 3) 4 kivireunuksista (kivettyä) perustusta.

Ilmakuvat, 1800-luvun alun em. karttakatkelma ja maaston tarkastelu osoittavat, että edellä kuvatun kentän lounaiskulmassa on 2 tasaista perustusta ja luoteiskulmassa on ilmeisesti myöskin ollut 2 edellisen kaltaista perustusta. Vm. läntisimmän paikka on kuitenkin Ammattioppilaitoksen polkupyöräkatoksen alla. Idempänä pohjoissivustalla olevaa perustusta sen sijaan tavattiin ja tarkistettiin pistokairauksilla.

Ilmakuvien mukaan saadaan näille alkuaan 4:lle perustukselle seuraavat summittaiset mitat ja sijainti, -jota ei kuitenkaan ehditty paikan päällä mitata ja tarkistaa:

Noin 50 metriä pikatiestä länteen alueen eteläsivustalla alkavan perustuksen (itä-länsisuuntainen) pituus on lähes 30 m ja leveys n. 14 metriä.

Edellisestä n. 20 metriä länteen aivan lounaiskulmassa olevan pohj.-eteläsuuntaisen perustuksen pituus on lähes 40 metriä ja leveys n. 14 metriä.

Molemmat ovat maastossa selvästi näkyvissä, joskin pensaikon peitossa. Luoteiskulman 2 perustusta ovat olleet edellisiin nähden symmetrisesti sijoitetut.

Lounaiskulmassa pyöräkatoksen kohdalla näkyy vielä ilmakuvassa pohjois-eteläsuuntainen lähes 40 metrin pituinen ja n. 14 metrin levyinen alue.

Edellisestä n. 20 metriä itään on pohjoissivustalla ilmakuvan mukaan lähes 30 metrin pituinen ja n. 14 metrin levyinen itä-länsisuuntainen alue, jonka etäisyys pikatiestä on noin 50 metriä. Todellisuudessa tavattiin vain tämän perustuksen osia- ja koekaivauksissa todetut mitat jäivät ilmakuvan mittoja pienemmiksi.

Ks. vastaavat muistiinpanokohdat.

V. Heinäkuun 1959 tutkimukset ja mittaukset pikatien itäpuolisista valleista.

1) Eteläinen vallijärjestelmä tien itäpuolella.

1 piirros. Eteläisen vallijärjestelmän tutkimista ja mittausta varten poistettiin turvetta pitkin sen itä sivun reunaa, jolloin paljastui:

- n. 1 metrin levyinen vino maapenger

n. 47 metrin matkalla pohj.-eteläsuuntaan.

Penkereen korkeus vaihtelee n. + 71.30 ja + 71.60 välillä. Varsinainen luonnollinen maanpinta on kaakkoissivustalla n. + 71.20 tasolla ja viettää loivasti etelään ja kaakkoon, joilla suunnilla se on vesiperäistä.

Kuva 12
Vallien ympäristö
etelään.

- Vino, länteen nouseva kivipenger alkaa edellisestä maapengerestä. Sen leveys on n. 2 metriä ja sen korkeus vaihtelee n. + 71.80 ja + 72.20 välillä keskiosiltaan.

- Kivipenger päättyy lännessä varsinaiseen vallijärjestelmän kivireunukseen, jonka korkeus on eteläpäässä n. + 72.10 sekä n. 40 metriä pohjoisempana n. + 72.60. (muita korkeuksia: ks. 1 piirros). Tämän kivireunus ei ole näkyvissä kuin paikoitellen. Yleensä sen peittää maakerros.

Kokonaisuutena vallijärjestelmän eteläosa näyttää nousevan etelästä ja idästä 2 portaana. Alimman näistä muodostaa itäsivun 2 metriä leveä kivipenger ja etelässä sen vastineena kivireunainen maaporras. Ylemmältä porrastasolta nousevat korkeammat vallinosat. Tämä ylin perustaso on n. 14 metriä leveä ja tasalevyinen n. 47 metrin pituudelta. Kokonaisleveys kivipenkereineen ja maapenkereineen on samalla matkalla n. 17 metriä.

Kuva 1
(pohj.kohti)

A.) Eteläpään vallit. Tässä pikatien itäpuolen eteläisessä vallijärjestelmässä muodostaa eteläisimmän osan (n. 15 metriä pohj.-eteläsuunnassa) muuhun verraten komplisoitu valli-ryhmä, jota kaivettiin esille jonkinverran. Länsiosassa, keskellä tavattiin turpeen alta käytävää muistuttava osa. Se johtaa tieltä päin ikäänkuin tasoitetusta kivisillasta itään n. 5 metrin matkan n. 160 cm levyisenä päättyen pohj.-eteläsuuntaiseen 150 cm leveään, samoin käytävää muistuttavaan osaan. Pohjoiseen päin tämä vm. käytävä levenee 185 cm:iin ja päättyy kiviseinämään n. 310 cm:in päässä. Etelään näyttää käytävä avoimelta. Kuitenkaan sitä ei 1959 kaivettu täysin esille.

1 piirros.

Noin + 72.40 - +72.50 korkeudelta tavattiin edellä kuvatun käytäväosan luoteispuolella nyk. maanpinnan alta hyvin matalaa n. 110 cm leveää kivistä perustusta, joka muistutti ikäänkuin epäsäännöllisesti ja harvaan ladottua seinämän pohjaa. Perustus on itä-länsi- ja pohj.-eteläsuunnassa ja suorassa kulmassa.

Kuva 2
(kohti länttä)

Em. käytävän (tms.) lounaispuolella sijaitsee n. + 72.60 tasolta n. + 73.30 tasolle (keskeltä) nouseva lähes suorakaidetta muistuttava pienehkö valli, jonka leveys (itä-länsi) on n. 3 metriä ja pituus n. 4 metriä. Vallin kivireunat ovat rikki lännessä ja etelässä. Vallissa ovat siten ainakin reunat kiveä. Sen päällä on maata, ja sisusta ei avattu. Em. käytävän itäseinämässä on kiveys. Sen päällä on nurmea n. + 72.70 - n. + 73.00 korkeudella. Tämä pohj.-eteläsuuntainen seinämä on hyvin epäselvästi todettavissa, leveyden vaihdellessa n. 70 - 110 cm:in välillä.

Seinämän itäreunaa ei otettu esille kokonaan. Itäpuolen kaivauksissa näytti kuitenkin seinämään välittömästi kuuluvan 2 n. 2,5 - 3 metriä leveää (pohj.-et.) ja n. 4 - 5 metriä (itä-länsi) pitkää vallia suunnilleen samalla tasolla ylä-

pinnaltaan. Näiden pienehköä vallia muistuttavien kumpujen väliin jää n. 3,5 m leveä (pohj.- etelä) painanne, jonka pohja on n. + 72.00, eli siis ylemmän porrastasanteen yläpinta.

Kuvatun eteläisimmän osan päättää pohjoisreunassa poikittainen valli, jonka leveys (pohj.-et.) on n. 4 metriä ja itä-länsisuunt. pituus ainakin n. 7 metriä. Vallin luoteiskulma nousee n. + 72.90 tasolta kivireunaisena, ja maapäällyksisenä n. + 73.40 tasolle kohoaa keskiosa. Poikitt. vallin pohj. puolelle tehtiin vallien itäreunasta lähtien n. 0,6 - 1,3 metriä leveä ja n. 8 metriä pitkä itä-länsisuuntainen pistokaivaus. Tällöin tavattiin harmaasta luonnonkivestä savella muu-

Kuva 3.

(itäreunasta rattua vallinydintä alkaen keskeltä eräänlaisesta "tukipilariskohti länttä-ta" ja viettäen itään (n. + 72.80 → n. + 71.80 tasolle). Tä-

ivaus) män perustuksen pituus on n. 5,5 metriä ja sen itäreunaan jää kivinen, pohj.-eteläsuuntainen "rintanoja", joka nousee n. + 71.80 tasolta 1 metriä leveänä n. + 72.60 tasolle. Tältä (A-B-Leikkaus)tasolta lähtien on leikatussa maakerrosprofiilissa länttä kohti nouseva tumma maaraja, joka saattaisi osoittaa aikaisempaa maan pintaa. Rajasta alaspäin on ruokamultaa ja rajasta ylöspäin sekamultaa, seassa tiilenpaloja ja nurmipinta.

3 kuva.

Näyttää siis todennäköiseltä, että savella ja kivellä tehdyn vallinytimen ja pohjan päällä on ollut alkuaan itäisen kivireunuksen tasolle nouseva täyttömaakerros.

Em. koekaivauskuoppa täytettiin osittain.

B). Tien itäpuolen eteläisessä vallijärjestelmässä seuraa välittömästi pohj. kohti viettävää valliosaa painanneosa. Sen pituus on n. 20 metriä ja leveys jo edellä mainittu 14 (- 17) metriä.

1 piirros.
(C-D-leikkaus)

Pohjois-eteläsuunnassa kulkee 2 n. 17 metriä pitkää, n. 2,5 metriä leveää ja n. 50 - 70 cm syvää painannetta. Painanteiden väli on n. 2,5 metriä ja etäisyys vallien varsin. kivireunasta n. 3 - 3,5 metriä.

Kuva 4.

(pohj.kohti)

Painanteiden poikki tehtiin pieniä pistokaivauksia, mutta niillä kohdin tavattiin vain ruskomultaa eikä mitään kiveyksiä tai aik. maanpintaa.

Kuva 5.

(pohj.kohti)

C). Poikittainen vallikumpu nousee välittömästi em. painanteiden pohj.- puolella loivasti n. 3 metriä, ja sitten seuraa n. 4 m leveä (pohj.-et.) leikkaukseltaan säännöllinen osa, joka viettää pohjoiseen. Tämän osan eteläreunan keskellä tehty pistokaivaus todisti, että sisällä on täytteenä kivilatomusta.

D.) 4 kiviseinämäistä pesäkettä on välittömästi pohj. viettävän poikittaisen vallikummun pohj. puolella peräkkäin, idästä länteen. Näiden reunat kaivettiin esille, mutta kaksi keskimmäistä vain kaivettiin 40 - 80 cm syvyyteen nyk. nurmipinnasta.

Kuva 9.

(itää kohti
ennen kaiv.)

Kuva 6.

(länttä kohti)

Läntisin. Länsiseinämää ei kaivettu esille. Pesäkkeen leveys (pohj.-et.) on n. 170 - 180 cm. Länsipää näyttää nykyisellään viettävän siltamaisesti tielle (länteen) päin n. +72.70 tasolle. Idänpuoleinen väliseinä on n. 80 cm paksu ja ladottu lohkotuista sekä luonnonkivistä kylmämuurina. Sitä saatiin esille n. 80 cm korkeudelta.

Keski-länsi-pesäke on säännöllisin: pituus (itä-länsi) n. 200 cm ja leveys n. 190 cm. Länsiseinämässä on harmaakiveä ja maata kuten edellisessä. Maata sisältä poistettaessa tavattiin n. 40 cm syvyydestä tiilimurskakerros (n. 10 cm) ja sen alta jonkinverran poikittain (pohj.-et.) lahoa puuta ja risuja. Itäseinämän paksuus on n. 80 cm ja latomus tavanomainen.

Keski-itäinen pesäke on epäsäännöllisempi; ilmeisesti väliseinämien kivet ovat osittain pudonneet paikoiltaan. Sen pituus (itä-länsi) on n. 150 cm ja leveys n. 170 - 180 cm. Itäisen väliseinän kivilatomuksen paksuus on nykyisellään n. 100-150 cm, mutta paksuus lienee alkuaan n. 80 cm.

Itäinen pesäke kaivettiin vain länsiseinämän puolelta esille. Sen leveys on n. 170 cm. Pesäkkeen itäpäättä ei 1959 kaivauksissa saatu selville.

Pesäkkeiden kivisten väliseinämien korkeustaso vaihtelee n. + 72.70 ja n. + 72.90 välillä.

Edellä kuvattuun pesäkeriviin päättyy eteläisen vallijärjestelmän n. 14-15 metriä leveä (varsin. yläosan lev.) osa, jonka pituus oli eteläpäästä pesäkkeiden pohj. puolelle n. 47 metriä. Välittömästi em. pesäkkeistä nousee maa pohjoista kohti.

E.) Pohjois-eteläsuuntainen valliharjanne alkaa siitä. Tällä kohdalla on vallijärjestelmän leveys reunakivityksistä lukien n. 11 metriä ja korkein kohta n. + 74.00. Valliharjanteen pohj.-et. suunt. pituus kivipesäkkeiden reunoihin laskettuna on n. 15 metriä ja sen keskusta on hieman notkolla itä-länsi-suunnassa. Valliharjanteen keskiosan itäpuolella tehtiin n. 3,5 m

2 piirros.

E-F leikkaus

(Kuva 7)

(Iouästä koh-
ti)

x 1,7 m pohj.-eteläsuuntainen koe kaivaus ja siitä itään päin vallin reunaan n. 0,5 metriä leveä kaivaus. Maata pois-

tettiin 20 - 40 cm paksuudelta. Poistetun maan seassa tavattiin tiilenpaloja, mm. 13 x 7 cm, jossa kalkkilaastia 13 x 6 cm.

Kuva 8
(länttä kohti)

Tavattiin mukulakiveyksellä varustettua vallinpäälylystä n. 4 metrin leveydeltä sekä vallin kivetty itäreuna. Muuraus oli toimitettu savella. Mitään mahd. kellariin tms. viittaavaa ei 1959 kaivauksessa todettu. Mukulakiveys näyttää jatkuvan kaivauskohtaa laajemmalle.

Kokonaisuudessaan on em. valliharjanteen täyttämän kapean keskiosan (n. 11 metriä lev.) pituus itäreunan kiveyksessä n. 12,5 metriä. Tämä matka on n. 1,5 metriä leveänä sisäänvetona kiveyksessä. Länsireunassa on samanlevyinen ja n. 13 metrin pituinen sisäänveto vastaavalla kohtaa.

2. Piirros.

F.) 4:n kivireunuksisen pesäkkeen rivi on itä-länsisuunnassa heti pohj.-et.-suuntaisen valliharjanteen viettäessä pohjoispuolelle. Pesäkkeiden sijoitus on valliharjanteen eteläpuolisiin nähden symmetrinen. Pesäkkeitä kaivettiin 1959 esille vain n. 30 - 50 cm syvyydeltä.

Kuva 10
(itää kohti)

Läntisin on leveydeltään n. 160 cm ja pääasiallisesti pienehköistä lohkotuista kivistä tehdyin seinämin varustettu. Nyt kaivetulta syvyydeltä ei länsipään seinämää saatu esille, mutta sen ulkoreuna näyttää vastaavan vallijärjestelmän läntisen kiveyksen reunaa. Itäpuolisen väliseinämän paksuus on n. 70 cm.

Läntinen keskiosan pesäke on n. 150 cm leveä ja itä-länsisuuntaan n. 200 cm pitkä. Seinämien leveys tavanomainen.

Kuva 11
(itää kohti)

Itäinen keskiosan pesäke on vastaavasti mitoiltaan n. 150 cm x n. 220 cm. Sen itäpään väliseinäma on n. 70 cm paksuinen ja länsipään väliseinäma n. 80 cm paksuinen.

Itäinen pesäke kaivettiin myös vain n. 30 - 50 cm syvyyteen eikä itäpään seinämää saatu esille. Seinämän ulkoreuna kuitenkin vastaa vallin kivireunuksen itäreunaa. Pesäke on pohj- eteläsuuntaan n. 150 cm leveä. Se on tavanomaisin kiviseinämin varustettu. Näistä pohjoinen ulottuu nyk. kaivauksen mukaan lähelle vallin itäreunaa.

Vallijärjestelmän leveä, pohjoisempi osa alkaa pesäkerivien kohdalla ollen n. 14 metriä itä-länsisuuntaan. Itäreunassa on

lisäksi kivipengerrystä; jota ei ehditty ottaa esille tarpeeksi eikä siten mitata 2 piirrokseseen.

Tämän n. 14 - 15 metriä leveän pohjoisosan koko pituus on n. 45 metriä mitattuna pesäkerivin eteläpuolisesta pykälästä (reunaksessa) tavatun reunakivityksen pohjoispäähän. Pesäkeriviä lukuunottamatta ovat alueen osat nykyisellään seuraavat:

Kuva 13
(pohj.kohti)

2. Piirros

G.) Poikittainen vallikumpu nousee heti edellisistä pesäkkeistä pohjoiseen n. + 73.70 korkeudelle 2 metrin matkalla ja laskee edelleen pohjoiseen mentäessä 4 metrin matkalla n. +73.00 tasolle, joka suunnilleen vastannee tämän pohjoisosan peruskorkeutta tasaisella kohtaa. Valli nousee itä-länsisuunnassa loivasti kohti keskustaa, joka on molempien keskimmäisten pesäkkeiden kohdalla suht. samalla tasolla ja laskee sitten vallien länsireunaan. Tässä suunnassa se siten käsittää lähes koko leveyden.

Kuva 13.

H.) Painanneosa on välittömästi edellisen jatkeena kohti pohjoista n. 20 metrin matkalla. Alueella ei suoritettu keskellä kaivauksia eikä puhdistuksia. Kuitenkin voitiin todeta 2 pohj.-eteläsuuntaista painannetta, joiden pituus nykyisellään oli n. 15 metriä (leikkauslinjaa seuraten n. luodista 73 luotiin 88). Painanteiden mitat vastannevat kaikesta päättäen eteläisiä vastaavia, ollen siis n. 2,5 metriä leveitä.

3 Piirros

I.) Matala, poikittainen kumpu seuraa painanneosaa (n. luoti 90 - luoti 96) 5 - 6 metrin levyisenä kohoumana (pohj. - et.suunt.)

J.) Koholla oleva pohj. pää seuraa kumpua. Se on melko tasaista, mutta keskustaa kohti nousee jonkin verran siten, että se maastossa voidaan havaita. Tämän osan pituus on n. 13 metriä.

Edellä kuvattujen painanneosan ja, hieman koholla olevan, eteläisen vallijärjestelmän pohjoispään pohjan rajat eivät luonnossa olleet juuri havaittavissa. Pohjan määrittelyä suoritetettiin pistokokeita käymällä rautakangin läpi tämän alueen - ja myös pohjoisen järjestelmän eteläpään - reunaosat lähes 100 metrin matkalla. Tämän jälkeen suoritettiin koekaivauksia. Eteläisen järjestelmän pohjoisosan reunamille tehtiin 12 koekaivauskuoppaa, jotka näkyvät piirroksessa 2 ja varsinkin piirroksessa 3. Koekaivauksissa tavattiin reunakiveystä, joka oli tehty melko kookkaistakin kivistä. Löydetty kiveys on merkitty vinoviivoituksella koekaivausten kohtiin vastaaviin piirroksiin. Kaivauksissa löydettiin samalla myös itä-länsisuunnassa oleva reunakiveys ja kulmat. On todennäköistä, että juuri tä-

mä kohta on eteläisen järjestelmän pohjoispää. Kiveys mitattiin em. pohjapiirroksiin. Voitiin todeta, että järjestelmän normaalileveytenä säilyy - jo eteläpäässä havaittu - n. 14 - 15 metriä. Koska maasto on näillä kohdin tasaisempaa, ei myöskään ole ilmeisesti tarvittu niin huomattavaa kivipengerrystä itäreunassa, kuin eteläpään osalla tarvittiin. Tavattu pohj. pään kiveys osoittaa myös, että koko eteläisen vallijärjestelmän pituus on n. 105 metriä.

2.) Tien itäpuolen vallijärjestelmien välinen alue.

Eteläisen järjestelmän kaivauksissa tavatun pohjoispään reunakiveyksen pohjoispuolella ei tavattu länsi- eikä itäreunoilla suoritetuissa pistokaivauksissa ollenkaan vastaavaa reunakiveystä n. 17 metrin matkalla pohj. - eteläsuuntaan. Tämän matkan päässä eteläisestä järjestelmästä kiveys alkoi jälleen ja tavattiin vastaavat kulmat, joiden kohdalta keskeltä löytyi myös itä-länsisuuntaista reunakiveystä. Tämä kuuluu puolestaan ilmeisesti tien itäpuolen pohjoisen vallijärjestelmän eteläreunaan. Vallijärjestelmien välissä on siten ollut ilmeisesti luonnollista, maastotasoa vastaava osa, n. 17 metrin levyinen tasainen väli vallijärjestelmien läheisiä, melko matalia osia alempana. **Kaikkiin**, tien molemmin puolin oleviin järjestelmiin verrattuna voitaisiin olettaa, että tie muodosti järjestelmille pohj.-itäsuuntaisen akselin, jolloin vastakkaisilla puolilla oli mahdollisimman symmetrinen sijoittelu. Tasainen väliosa puolestaan olisi muodostanut symmetria akselin itä-länsisuunnassa, tien mol. puolin oleville 2 pohjoiselle ja 2 eteläiselle n. 105 metriä pitkälle vallijärjestelmälle. Väliosa sattuu myös aikaisemmin kuvatun koko alueen keskustaan.

3.) Tien itäpuolen pohjoinen vallijärjestelmä.

4. Piirros A.) Tasaisen väliosan pohj. puolella reunoilla suoritettut 7 pistokaivausta toivat esille pohjoisen vallijärjestelmän eteläosan. Keskeltä vähän koholla on n. 14 metriä eteläkiveyksestä pohjoiseen oleva osa. Reunoilta on korkeus n. + 73.00, keskeltä n. + 73.40. Välittömästi edellisestä pohjoiseen, n. 13.50 metriä eteläreunasta, tavattiin keskeltä itä-länsisuuntaista etelään olevaa kiveystä
- B) ja siitä pohj. oleva kohouma, leveydeltään n. 3 metriä. Kohou

ma nousee keskeltä n. + 73.70 tasolle pituusleikkauksen kohdalla (ks. vast. piirros) sekä on itä-länsisuuntainen.

C.) Painanneosa alkaa välittömästi kohoumasta pohjoiseen. Alue oli puhdistamatta, mutta muista vastaavista osista poikkeavasti näyttää tässä kohden siltä, että pohj.-eteläsuunnassa on vain yksi painanne. Sen summittaiseksi pituudeksi saatiin n. 20 metriä ja leveydeksi n. 280 cm. Pitkin painannetta on poikittaisia kohoumia.

D.) Painanneosan pohjoispäässä maa nousee n. 38 metriä etelään kivireunuksesta (siis n. luodista 163 pohjoiseen) olevalta kohdalta (n. + 72.60) pohj. kohti n. + 73.50 tasolle poikittaiseksi maavalliksi. Sen leveys (pohj.-et.) on n. 4 metriä.

Kuva 14 E.) Valli laskee pohjoiseen 4:n kiviseinämäisen pesäkkeen etelään (itää kohti seinämään. Pesäkkeiden suunta on tavanomainen itä-länsi. Pohjoisen järjestyksen pesäkkeitä kaivettiin yleensä syvemmälle puhtaaksi täyttemaasta kuin vastaava eteläisen järjestyksen kohtia. Läntisin pesäke on pituudeltaan (itä-länsi) n. 320 cm ja leveydeltään länsipäästä 215 cm. Täyttemaata poistettiin n. 60 cm:n syvyydeltä. Eteläseinämän leveys alkaa n. 20 cm maanpinnasta alaspäin. Länsipään seinän paksuutta ei 1959 kaivauksissa otettu esille. Seinämien kivilatomus tavanomainen.

Kuva 15 (itää kohti kaiv.jälk.) Keskiosan läntinen pesäke on n. 250 cm pitkä ja n. 220 cm leveä. Täyttemaata poistettiin n. 60 cm:n syvyyteen. Läntisen väliseinän paksuus on n. 45 cm. Maata poistettaessa tavattiin n. 50 cm:n syvyydeltä lahoa puuta isoina lastuina, joissa oli veistojälkiä selvästi näkyvissä. Eteläisen kiviseinämän päältä keskeltä tavattiin n. 70 cm pitkä ja 10 cm paksu laho puukappale.

Keskiosan itäinen pesäke on länsipäästä n. 220 cm leveä. Pesäkkeen pituus on n. 240 cm. Täyttemaata poistettiin n. 60 cm maanpinnasta alaspäin, jolloin kiviseinämien todettiin jatkuvan. Läntisen väliseinämän paksuus on 45 cm.

Itäisin pesäke on n. 360 cm pitkä sekä itäpäästä n. 235 cm leveä ja länsipäästä n. 215 cm leveä. Länsipään väliseinä on 45 cm paksu. Pohjoisseinämän kivilatomus alkaa n. 15 cm maanpinnan alapuolelta sekä on 60 cm korkea. Itäpään seinämä, (reunan korkeus) on vain n. 40 cm. Vm. pesäkkeestä itään n. 1 metrin ulottuu kivipengerrys, sitten seuraa n. 1,5 metriä maapengertä. Maastosta johtuen on jälleen, kuten eteläisen järjestyksen kaakkoisosassa, jouduttu valleissa käyttämään kivi- ja maapengerrystä.

F.) Pohj.-eteläsuunt. valliharjanne nousee välittömästi eteläisemmän pesäkerivin pohjoisseinämältä. Valliharjanteen keskiosassa on itä-länsisuuntainen painanne, sen etelä- ja pohjoispuolella taas itä-länsisuuntaiset poikittaiset kummut: Eteläisin n. + 74.00 tasolle, painanne n. + 73.40 ja pohjoisin kumpu n. + 74.10 tasolle ulottuen. Valliharjanteen leveys on n. 10 metriä itä-länsisuuntaan. Sen pohjoisemman kummun yläosan länsireunan ja itäreunan kiveystä (latomusta) on näkyvissä. Pohjoisemman kummun itäsivustan reunassa on ollut myös se Ahopalon kellarikaivannon alku, josta vuoden 1945 havainnot tehtiin. Kivireunusta on nyt näkyvissä n. 50 cm korkeudelta ja tämä lienee juuri tuolloin todettu "kylmämuuraus"-latomus.

Kuva 16

(koillista kohti)

5. Piirros

Mukulakiveys. Valliharjanteessa olevan painanteen eteläosassa, harjanteen keskellä, poistettiin maata n. 2 m X 2,5 m suuruiselta alueelta sekä n. 50 - 70 cm leveänä kaivantona harjanteen länsireunaan.

Kuva 18

(itään)

Poistetun maan paksuus vaihteli 20 - 40 cm. Tavattiin mukulakiveystä, joka kokonaisuudessaan viettää etelästä pohjoiseen ja toisaalta näyttää muodostavan 2 pohjois-eteläsuuntaista harjannetta, joiden välissä samassa suunnassa on eteläpäästä n. 40 cm leveä ja pohj. päästä n. 15 cm leveä kiveämätön rako. Tätä rakoa kaivettiin n. 60 cm syvyydeltä (sekamultaa), jolloin vallin mukulakiveyksen paksuudeksi todettiin 15 - 20 cm. Länsireunaan päin, kiveys nousee n. 2 metrin matkalla n. + 73.15 tasolle + 73.40 ja laskee n. 2 metrin matkalla kohti länsireunaa n. + 73 tasolle. Ks. Pohjapiirros 5 ja I-J leikkaus. Poistetussa maassa oli tiilimurskaa, paloja 12,5 - 13,5 x 6. Mukulakiveys oli savella muurattu.

5. Piirros

Leikkaus G-H.

Suorakaiteen muot. tiilimuuraus. Edellä kuvattua valliharjannetta avattiin myös eteläisen kummun länsiosasta, em. kiveyksen eteläpuolelta sekä jonkin verran itäpäästä. Tällöin tavattiin 2 lappeettaisen tiilirivin korkuista ja n. 45 cm paksuista savilaastilla tehtyä muurausta. Säilyneen muurauksen yläpinta on n. + 73.50 tasolla. Tämän yläpuolelta poistettu kerros käsitti sekamaata, kiveä ja tiilenpaloja.

Tiilimuurausrivejä seuraten kaivettiin sitä esille länsiosastaan sekä itäpäästä. Kokonaisuudesta voitiin edell. perusteella todeta seuraavaa:

Kuva 19

(muurauksen lounaiskulma ja länsiseinä)

Tiilimuuraus on suorakaiteen muotoinen ja itä-länsisuuntainen muistuttaen jonkinlaista perustusta tai koroketta.

Kuva 20 Pituus (ulkomitta) on itä-länsisuunnassa n. 720 cm ja leveys (muur.itä- (pohj.-et.) n. 270 cm. Muurauksen seinämän paksuus oli siis seinämä n. 45 cm, josta ulkopuolella kulki yleensä sidetiilirivi ja kohti poh- siitä sisäreunaan juoksutiilirivi. Muurauksen korkeus oli kes- joista.) kimäärin 12-15 cm (= 2 lappeettaista riviä).

<u>tiilenmittoja</u>	26,5 x 13 x 6
	26 x 13,5 x ?
	26 x 12,5 x ?
	25,5 x 14 x ?
	25 x 12,5 x ?

Tiilimuurauksen yläpinta noudattaa n. + 73.50 tasoa.

Em. muurausseinämän sisäpuolelta, keskeltä länteen päin, pois- tettiin n. 120 cm läpimittaisella pistokaivauksella vallikum- mun hyvin huokoista täytettä. Päällä oli nurmi ja n. 10 cm paksuinen sekamulta. Sen alta n. + 73.60 tasolle kiveä ja tiilimurskaa maan seassa. Tiilen tasolta (n. + 73.50) 160 cm alaspäin oli erittäin huokoinen kerros kiviä, maata (mm.savea). Edellä kuvattu mukulakiveys alkaa tiilimuurauksesta välittö- mästi pohjoiseen.

Kiviporrastus tavattiin em. tiilimuurauksen länsipuolelta. Val- lin kivinen reunan ydinosa laskee tiilireunuksesta lähtien (koilliseen) länteen seuraavasti

tiilen yläpinta + 73.50

Kuva 21 -"- alapinta + 73.80 - 27 cm lev. porras (kiveä), länsisivun seuraava n. 15 cm alempana ja 35 cm leveä, seuraava n. 25 porrastus cm alempana ja n. 60 cm leveä. (itää kohti)

Vm. porras laskee n. + 72.70 tasolle maanpintaan, joka ilmei- sesti on vallijärjestelmän ulkosivu. Ko. G - H - leikkaus.

Muita osia ei valliharjanteesta ehditty 1959 ottaa esille. Myöskään ei voitu todeta, että mitään kellareita, tms. tiloja olisi löydettävissä mukulakiveyksen alta tai tiilimuurauksen kohdalta. Tiilimuurauksen sisäpuolinen erittäin huokoinen täyte olisi ollut poistettava laajemmalla alalla. Tällä kertaa ei sisältä ainakaan tavattu mitään säännöllistä seinäpintaa. Kesän 1959 tutkimuksissa ei voitu todeta minkään kellaritilan olemassaoloa valleissa. Kuitenkin olisi syytä mahd. tarkemmin tutkia mukulakiveyksen holvinpäällystä muistuttavan yläpinnan merkitystä.

G.) Valliharjanteen pohjoispuolella on heti 4:pohjoisinta kivi- reunuksista pesäkettä muiden vastaavien tavoin rivissä itä -

länsisuunnassa ja verrattain hyvin säilyneinä. Kussakin pesäkkeessä on n. 30-40 cm nurmipinnasta alaspäin alkavat kiviseinämät. Kolmen väliseinämän kohdat ovat olleet näkyvissä

Kuva 23

(itää kohti) ennen kaiv.

Läntisin pesäke kaivettiin n. 50 cm syvyyteen. Se on kaikilta suunnilta kiviseinämien ympäröimä. Läntisen seinämän paksuus on n. 80 cm. Käytetyt kivet ovat suhteellisen pienikokoisia ja muurauksessa näyttää ainakin paikoitellen käytetyn savea. Lisäksi on kivien välissä maata. Länsiosan kiviseinämät olivat melko pinnassa, itäpuolen väliseinän päällä oli n. 20 cm maata. Pesäkettä ei kaivettu kokonaan auki, vain reunoilta. Saavutetusta 50-60 cm:in syvyydestä alaspäin näyttää kiviseinämä vielä jatkuvan. Pesäkkeen pituus on n. 320 cm ja leveys n. 230 cm. Itäisen väliseinämän paksuus on n. 55-60 cm.

Keskiosan läntisen pesäkkeen länsiseinämän (= em. väliseinä) päällä oli 15-20 cm sekamultakerros sekä kiveyksen päällä, em. maakerroksen alla lahoa puuta lähes 10 cm paksuudellakin pohj.-eteläsuunnassa. Lahoa puuta, lastuja tms. tavattiin myös luoteisnurkan kiviseinämän päältä ja vähän itse pesäkkeestäkin n. 50 cm syvyydestä. Ei tavattu kuitenkaan merkkejä maad. lattiasta (pudonneesta) tai sillasta. Samoin ei todettu selvää puiden suuntaa.

Seinämät olivat osaksi lohkottua, osaksi luonnonkiveä. Muurauksessa tavattiin savea.

Pesäkkeen pituus on n. 210 cm ja leveys n. 210 cm. Itäisen seinämän (väliseinämä) paksuus on n. 60 cm.

Täytemaata poistettiin yleensä n. 60 cm syvyydeltä avaamalla reunat. Pistokaiv. tehtiin 110 cm syvyydelle, jolloin todettiin, että kiviseinämä on korkein eteläpuolella: korkeus on

Kuva 24

(itää kohti) 110 cm.

kaiv.jälk.

Keskiosan itäinen pesäke kaivettiin kokonaan auki ja täytemaa pantiin takaisin tutkimusten päätyttyä. Täytemaata poistettiin

Kuva 25

(kohti kaak-
koa)

kaiv.jälk.

maanpinnasta n. 150 cm:in syvyyteen. Nurmipinnasta alaspäin oli n. 15 cm paksultti sekamultaa ja tiilimurskaa, sen alla oli n. 20 cm paksuinen kerros mustaa multaa ja sen seassa vähän tiilimurskaa. Keskimäärin n. 35 cm nurmipinnan alapuolella tavattiin läntisen kiviseinämän yläpinta n. + 72.70 tasolta. Tämän kiviseinämän päällä oli lahoa puuta. Lahoa puuta (lastuja?) tavattiin myös itäisen seinämän päältä. Puun suunta oli kummassakin pohj.-etelään. Lahoa puuta (lastuja tms.) tavattiin myös

itse pesäkkeestä länsipäässä n. 60 cm ja itäpäässä n. 70 cm syvyydeltä. Tässä lastu-, risu-, tms. kerroksessa ei näkynyt merkkejä varsin. lankuista. Kuitenkin nämä risut tms. olivat osittain poikittaissuunnassa (itä-länsi).

Länsiseinämän alareuna tavattiin n. + 71.70 tasosta, joten kiviseinämän kork. on n. 90 cm. Tämä läntinen (väli) seinämä on n. 60 cm paksuinen. Pohjoisseinämän kork. on n. 80 cm, eteläseinämä suunnilleen sama (puunjuuret kaiv. esteenä) sekä itäseinämän korkeus n. 90 cm. Vm. itäinen (väli-) seinämä on n. 60 cm paksuinen. Pesäkkeen leveys (pohj.-et.) on 200 cm ja pituus n. 200 cm (keskimäärin). Kiviseinämien alapuolella on (ilm. koskematon) ruskomulta. Pesäkkeen seinämät on muurattu (tiivistetty?) savella pienehköistä luonnon- ja lohkotuista kivistä.

Itäinen pesäke kaivettiin osittain n. 80 cm syvyyteen auki täyttemaasta. N. 15 cm läntisen seinämän kohdalla maanpinnasta alaspäin alkaa seinäkiveys ja jatkuu alas. Pohjoinen seinämä on n. 320 cm pituinen (itä-länsi) ja näyttää itäpäässä ainakin yläosiltaan kääntyvän pohjoiseen muodostaen kulman päätteekseen.

Itäisen, uloinman seinämän kiveyksen ulkopinta on n. 400 cm läntisen seinämän pinnasta. Itäpuolella on kohouma, kiviä ja maata - siis ilmeisesti itäpuolen ulkoseinämän paikka, mutta sitä ei ehditty kaivaa. Pesäkkeen leveys on keskimäärin 180 cm.

Tien itäpuolisista 2:sta vallijärjestelmästä tavattiin kaikkiaan 4 samankaltaista, 4:n kiviseinämaisen pesäkkeen muodostamaa itä-länsisuuntaista riviä poikittain.

Pohjoisemman vallijärjestelmän pesäkkeiden tutkimisessa on pyritty rakenteen selvittelyyn poistamalla kasvavien puiden muod. esteistä huolimatta täyttemaata syvemältä sekä yhdestä koskemattomaan maakerrokseen asti. Näissä pesäkkeen seinämissä tavattiin myös savea saumoista, kuten vallien eräistä uusistakin kiveyksistä. Tässä nämä rakenteet poikkeavat vallien reunakiveyksistä, jotka ovat pelkkää latomusta yleensä.

Pesäke - nimitystä on käytetty sopivampana. Kuitenkaan ei niiden merkitys kaivauksilla selvinnyt. Laha puuta löydettiin, mutta ei mistään selviä lankkuja tms., joten on ratkaisematta, onko kysymys jonkin puurakenteen kivijaloista tms.

H.) Pohjoisten kivireunaisten pesäkkeiden pohjoispuolella ko-

hoaa välittömästi poikittainen vallikumpu vallijärjestelmän koko leveydeltä. Kumpu nousee pesäkkeiden reunasta n. +73.00 tasolta 1,5 metrin matkalle n. + 73.60 tasolle ja laskee sitten pohjoista kohti. Noin 8 metriä pesäkkeistä pohjoiseen on korkeutena pituusleikkauksessa n. + 72.00.

I.) Painanne - tai 2 painannetta alkaa ilmeisesti vallikumusta pohjoiseen pitkittäissuunnassa, mutta niitä ei voida selvästi todeta nykyisellään, sillä paikkaa on ilmeisesti kaiveltu vallijärjestelmän poikki kulkevan tien vuoksi.

J.) Pohjoisen vallijärjestelmän pohjoispäässä mitattiin v.1959 vain pitkittäisleikkaukseen maanpinta, joka em. tien luota n. + 72.00 tasolta nousee aina n. + 73.40 tasolle. Pituusleikkauksen mukaan voisi olettaa valleja löytyvän em. tiestä n. 35 metrin matkalla pohjoiseen päin. Edellä selostetut osat ovat lisäksi todistaneet, että eteläinen vallijärjestelmä ja pohjoisen eteläpää ovat melko symmetriset rakenteeltaan. Nyt tutkimaton pohjoispää taas maanpinnaltaan muistuttaa eteläisen vallijärjestelmän eteläpäättä.

Tien itäpuoliset 2 pohj.-eteläsuuntaista vallijärjestelmää ovat kokonaisuudessaan melko hyvin säilyneet maapeitteisinä. Vain mainittu poikittain kulkeva tie katkaisee pohjoisen järjestelmän n. 7 metrin matkalta, mutta kaikesta päättäen vain sen yksinkertaisemman painanneosan.

VI Heinäkuun 1959 havainnot pikatien länsipuolisista valleista.

1.) Eteläinen vallijärjestelmä tien länsipuolella.

Vaikka edes pensaikkaa ja risukkoa ei ehditty 1959 tutkimustöissä poistaa eteläosista, voidaan todeta, että tien länsipuolella vastaavat itäpuolisia valleja todennäköisesti symmetrisesti näihin nähden sijoitetut samankaltaiset järjestelmät.

7 Piirros Eteläisintä järjestelmää lienee n. 80 metriä eteläpäästä lukien melko hyvin säilynyt. Tällä alueella todettiin maastossa itäpuolen vallia vastaavasti:

- eteläpään kumpu
- tasaisempaa osaa (painanteet ?)
ei todettu
- poikittainen kumpu, matala
- kiviseinämäiset pesäkkeet (?),

joisen väliseinämiä muistuttavat kohoumat näkyivät

- laajempi valliharjanne

Kuva 26

(Pohjoiseen)
taustalla sivutie.

Kuva 16

Kuva 27

(koillista
kohti)

- kiviseinämäisten pesäkkeiden (?)väliseinäkumpuja
- matala poikittainen kumpu
- tasainen osa (painanteet ? ei todettu).

Näiden pohjoispuolella katkaisee järjestelmän pikatieltä länteen lähtevä tie, mutta ilmeisesti vain tasaisessa (painanteet ?) osassa.

Tiestä pohjoiseen on n. 100 metriä kauppalan rakennusten pihaa, jota on tasoitettu. Kuitenkin joitakin vallikiveyksiin, reunuksiin, viittaavia kohoumia on näkyvissä.

2.) Pohjoinen vallijärjestelmä pikatien länsipuolella jää edellä kuvattuun pika-alueeseen suurimmaksi osaksi. Vain sen pohjoisosaa on n. 35 metrin matkalla säilynyt ilmeisen koskemattomana pikatieltä länteen (Ammattioppilaitokselle) haarautuvan

Kuva 28

(kohti pohj.tien pohjoispuolella.

luodetta) Tässä pohjoispäässä poistettiin vähän nurmea, jolloin tavattiin vallikiveyksiä. Aluetta ei 1959 ehditty tutkia tarkemmin.

3.) Kivetyt perustukset linnoitusalueen lounas- ja luoteiskulmassa todettiin alussa kuvatuissa kohdissa. Vain luoteiskulman läntisin perustus lienee jäänyt pyöräkatoksen alle.

Luoteisosan pohjoissivustan kivetyn perustuksen kohdalla suoritettiin pistokaivauksia. Nykyisellään tavattiin lähes suorakaita (alue länteen muotoinen itä-länsisuuntainen perustus, jonka pituus on

Kuva 29

(alue länttä kohti)

n. 25 metriä, leveys keskeltä n. 8 metriä sekä länsipäästä nykyisellään n. 4 metriä. Alueella on pensaikkoa ja ilmeisesti rakennustöiden poistomaata ympärillä.

Pohjoisreunan pistokaivaus sen keskipaikkeilla toi esille suuria kokoisia reunakiviä: tämä porras on n. 50 cm leveä ja 50 cm korkea.

Kuva 30

(Koekuoppa ja kiveys idästä nähtynä.

8 Piirros

Itäpäästä kohti länttä kaivettiin keskustaan päin koekuoppa n. 4 metriä pitkälti tällä matkalla tavattiin n. 60 cm korkeuserolla nouseva mukulakiveys, joka näyttää ulottuvan laajemmalle

N. 6 metriä itäpäästä keskustaan tehdyn kuopan kohta taas oli tasaista. Maan seasta tavattiin tiilenpaloja:

? x 13,2 x 6

? x 12,5 x 6

? x 12,5 x 6

Tämän kaivauksen perusteella ei voitu vielä todeta, onko perustus ollut a) kasarmin tms. rakennuksen pohja

b) pienehkö vallirakennelma (tätä puolustaisi keskustaan nouseva nupulakiveys).

VII Vallien tarkoitus ja rakennusaika.

Tutkimukset 1959 viittaavat siihen, että Pässinniemen vallit on rakennettu pohjois-eteläsuunnassa Vuoksen länsirantaa kulke-
neen maantien sulkulinnoitukseksi. Siitolan lossipaikan sijai-
tessa alueelta pohjoiseen päin ainoana ylikulkupaikkana ilmei-
sesti näillä main, koska Vuoksi oli koskinen. (Vrt. esim. Taa-
vetin linnoitus.)

Esinelöytöjä ei 1959 tavattu, mutta tavatut tiilet (esim. 26 x 12,5 x 6) viittaavat venäläisiin rakentajiin. Vrt. mainin-
nat venäläisistä kasarmeista.

Linnoitukset olisi siten rakennettu Turun rauhan jälkeen 1700-luvun loppupuoliskolla. Mikäli lounais- ja luoteiskulman perustukset ovat kasarmin pohjia, tuntuu niiden sijoitus omitui-
selta. Mikäli ne todetaan pienemmiksi vallilaitteiksi, tukee tämä edellä esitettyä linnoitusalueen käyttötarkoitusta ja ra-
kennusaikaa.

VIII Pässinniemen linnoituksen säilyminen.

Peittämällä löydetty tiiliperustus ja täyttämällä avatut kaivauskuopat uhanalaisissa kohdissa haluttiin 1959 tutkimus-
ten jälkeen ratkaista vallien suojele siksi, kunnes päätök-
set niiden suhteen tehdään.

Pikatien erittäin suuri liikennöimispaine saattaa pakottaa tien laajentamiseen itäpuolelle. Tällöin ovat melko hyvin säi-
lyneet itäpuoliset vallinosat vaarassa.

Pikatien länsireunaa voitaisiin todennäköisesti laajentaa länteen. Tällöin ei luonnollisesti samalla tietä voida oikais-
ta, kuten edellisessä vaihtoehdossa tulisi itsestään. Samoin jalankulkija- ja polkupyörätiet länsireunassa tekevät ratkaisun monimutkaisemmaksi. Vallien kannalta olisi tämä ratkaisu edul-
lisin.

Eräs mahdollisuus olisi ohjata kyseisellä kohdalla jalankul-
kijaliikenne (ja ehkä polkup.) kokonaan pikatieltä pois itäis-
ten vallijärjestelmien ja camping-alueen välistä, jolloin se
edelleen voitaisiin ohjata Vuoksen läntistä reunavallia pitkin
vaikkapa koskikeskustaan asti. Tällöin ehkä parhaiten vallit

tulisivat myös matkailunähtävyytenä huomatuksi.

Pikatien länsipuolisten vallien eteläosa voitaneen hyvin säilyttää laajentamalla asemakaavan puistoaluetta länteen - samoin pohjoisin vallien osa.

Imatran Pässinniemi - valokuvat (30 kpl.) 1959:

N ^o			tarkempi kohde	mihin suunt.
1.	Pikatie <u>itäpuolella</u>	<u>Eteläinen</u> vallijärjestelmä	<u>Eteläpään</u> valleja	pohj.
2.	- " -	- " -	- " -	länt.
3.	- " -	- " -	<u>kivetty vallinydin</u> , pistokaivaus	länt.
4.	- " -	- " -	2 painannetta, vallikummut	pohj.
5.	- " -	- " -	- " - - " -	pohj.
6.	- " -	- " -	<u>eteläiset</u> kivisein. pesäkkeet (kaiv. jälk.)	länt.
7.	- " -	- " -	keskiosan <u>mukulakiveys</u> , pistokaiv.	
8.	- " -	- " -	- " - , itäreuna	
9.	- " -	- " -	<u>etel. kivisein. pesäkkeet</u> ennen itään kaiv.	
10.	- " -	- " -	<u>pohjoiset</u> kivisein. pesäkkeet (kaiv. jälk.)	itään
11.	- " -	- " -	- " -	itään
12.	- " -	- " -	eteläisen vallijärj. eteläpuolinen maasto	etel.
13.	- " -	- " -	pohj. pesäkkeitä seuraava, kumputasainen osa ja väliosa	pohj.
14.	- " -	<u>Pohjoinen</u> vallijärjestelmä	<u>eteläiset</u> kivisein. pesäkk. ennen kaiv.	itään
15.	- " -	- " -	- " - , kaiv. jälk.	itään
16.	- " -	- " -	pohjoisosat	koillis
17.	- " -	- " -	keskiosan vallikumpujen länsisuunn.	
18.	- " -	- " -	keskiosan nupulakiveys, pistokaiv.	itään
19.	- " -	- " -	- " - tiilimuuraus länsiseinä loun. kulma	
20.	- " -	- " -	- " - tiilimuur. itäseinä	pohj.
21.	- " -	- " -	em. tiilimuur. länsipuolinen porrastus	
22.	- " -	- " -	keskiosan vallintäyte, pistokaivaus	
23.	- " -	- " -	<u>pohjoiset</u> kivisein. pesäkk. ennen kaiv.	itään
24.	- " -	- " -	- " - kaiv. jälk.	itään
25.	- " -	- " -	- " - , keski-itäinen pesäke kaivettu	-"
26.	- " -	- " -	painanneosa, sivutie, pohj. pää	pohj.
27.	- " -	- " -	tutkimaton pohj. pää	
28.	Pikatie <u>länsipuolella</u>	<u>Pohjoinen</u> vallijärjest.	pohjoisosa	pohj. luot.
29.	- " -	Kivetty perustus itäsivulla	alue ympäristöineen	länt.
30.	- " -	- " -	mukulakiveys, pistokaivaus	länt.